

Християнин і служба в армії:

біблійно-богословська перспектива

Анотація. Чи може християнин бути вірним Господу Ісусу, відданим своїй країні і служити в армії? Щоб відповісти на це запитання, ми повинні зрозуміти, що вбивство - це несанкціоноване позбавлення людини життя. Однак Писання іноді санкціонує вбивство (наприклад, Числ. 35:16-21). Повеління Ісуса не вбивати (Мф. 5:21) не зазіхає на Старий Заповіт, а справедливо його інтерпретує. Ми повинні розуміти біблійну відмінність між особистими і колективними актами вбивства. Перше заборонено в Писанні, а друге іноді дозволено. Це також вірно і в Новому Заповіті. Наприклад, згідно з Римлянам 12:19 віряни повинні надати помсту Богові (цитата з Втор. 32:35), а всього шістьма віршами пізніше санкціонується урядова помста з боку Господа (Рим. 13:4).

Ключові слова: теорія справедливої війни, пацифізм, помста, санкціоноване вбивство, (умисне) вбивство.

Title: «The Christian and Military Service: A Biblical and Theological Perspective» (Richard J. Perhai).

Annotation. Can a Christian be faithful to the Lord Jesus and loyal to one's country and serve in the military? To answer we must understand that murder is unsanctioned taking of human life, while Scripture sometimes sanctions killing (e.g., Num. 35:16-21). Jesus' command to not murder (Matt. 5:21) does not usurp the OT, but rightly interprets it. We must understand the biblical distinction between personal and corporate acts of killing. The former is outlawed in Scripture, while the latter is sometimes sanctioned. This is also true in the NT. E.g., Romans 12:18: leave vengeance to God (quoting Deut. 32:35), while only six verses later sanctioning governmental vengeance by the Lord (Rom. 13:4).

Keywords: just-war theory, pacifism, vengeance, sanctioned killing, murder.

Річард Дж. Перхай здобув ступінь бакалавра наук у Мічиганському державному університеті (США), ступінь магістра богослов'я (Th.M.) у Даллаській теологічній семінарії (США) і ступінь доктора філософії в Баптистській біблійній семінарії (США). Його дисертація була опублікована під назвою *Antiochene Theōria in the Writings of Theodore of Mopsuestia and Theodoret of Cyrus* (Minneapolis, MN: Fortress, 2015). Він є директором магістратури з біблійної теології (M.Div) у Київській богословській семінарії та служить пресвітером-проповідником у церкві «Біблія і життя» в Києві. З 2001 року Річард разом із дружиною Мерилін живе в Києві, Україна. У них троє дорослих дітей і четверо онуків.

ПАЦИФІЗМ ЧИ СПРАВЕДЛИВА ВІЙНА?

◆ Багато євангельських християн в Україні вважають службу в армії неприйнятною для віруючих у світлі вчення Ісуса «підставити іншу щоку» і заповіді Старого Заповіту «не вбивай» (Вих. 20:13). Те, що Ісус повторював і пояснював цю заповідь (у проповіді на горі, Мт. 5:21), розв'язує це питання для багатьох, кого часто називають пацифістами^[1]. Вони стверджують, що якщо і Старий, і Новий Заповіт вчать заповіді «не вбивай», то хіба ще залишається місце для обговорення?

Як можуть учні Ісуса, які вірять у Біблію, підтримувати будь-яку війну? З огляду на агресію зла, що є особливо очевидною після вторгнення російської армії в Україну 24 лютого 2022 року, ми стоїмо перед цим невідворотним питанням: як християнин може бути вірним Святому Письму і відданим своїй країні?

Відповіді на ці питання є складними, на цю тему були написані цілі книги^[2]. У цій статті ми можемо лише провести попередній аналіз, виклавши ідеї зі Святого Письма, які варто розглянути, як це зробили шляхетні жителі Верії (Дії 17:11). Я розглядатиму це питання насамперед крізь біблійно-богословську призму. Вона закладає основу та норми, за якими треба оцінювати всі інші погляди^[3].

На жаль, ми часто чуємо (або читаємо), як тлумачі Біблії протиставляють один уривок Святого Письма іншому так, ніби Боже Слово не відображає єдиної перспективи. Або вони просто ігнорують (або ж не знають) інші голоси в Біблії. Однак ми, викладачі програми МББ Київської богословської семінарії^[4], віримо, що голоси біблійних авторів є об'єднаними як п'ятичастинний оркестровий концерт, а не як какофонічні, розрізнені пісеньки. Не як дисонуючі, а як насичено гармонійні голоси. Ця стаття дає уявлення про те, як ми підходимо до різних тем нашої магістерської програми біблійного богослов'я, починаючи з біблійної богословської перспективи^[5].

[1] Пацифісти дотримуються позиції ненасильства. Див. Myles Werntz, "A Nonviolence View: Christian Pacifism" в книзі *War, Peace, and Violence: Four Christian Views*, edited by Paul Copan, 67–91. Spectrum Multiview Books (Downers Grove, IL: IVP Academic, 2022).

[2] Напр., John Howard Yoder, *The Original Revolution: Essays on Christian Pacifism*. Scottdale, PA; Waterloo, ON: Herald Press, 2003; and Charles, J. Daryl, and Timothy J. Demy, *War, Peace, and Christianity: Questions and Answers from a Just-War Perspective*. Wheaton, IL: Crossway, 2010.

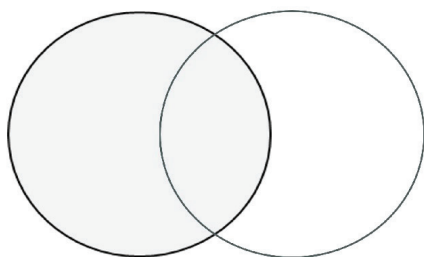
[3] Напр. історична, культурна, та особистісно-служительська перспективи.

[4] Програма «Магістр біблійного богослов'я» Київської богословської семінарії.

[5] Програма доступна в Київській богословській семінарії; навчання нової групи розпочинається восени 2024 року; набір триває до кінця цього літа (див. <https://ktsonline.org/abiturientu/navchalni-programy/497-mbt-ua>). Див. винос. 3 щодо інших перспектив, що розглядаються на курсах МББ.

ВАЖЛИВІСТЬ СЛІВ

◆ Щоразу, коли ми намагаємося зрозуміти текст (або усне твердження), ми повинні спочатку зрозуміти окремі слова в ньому.^[6] Отже, що Ісус має на увазі під словом «вбивство» в Матвія 5:21? Для людей західного світогляду^[7] це може здатися очевидним, адже у нас є різні слова для позначення «вбивства» та «злочинного вбивства» (ми будемо використовувати ці 2 терміни через відсутність в українській мові окремих слів для позначення вбивства в загальному значенні та навмисного неакціонованого вбивства. – *Прим. пер.*) Але багато українців вважають, що ці два слова є повними синонімами.^[8] Водночас кожне слово має цілу палітру значень. Коли ми порівнюємо два синоніми, їхні значення перетинаються, хоча ніколи не збігаються, як зображено на діаграмі Венна.

Значення синонімів певною мірою перетинаються.

Обидва дієслова «вбити» та «злочинно вбити» описують акт позбавлення життя. Слово «вбити» може містити чи не містити конотацію навмисного злого наміру^[9] та несанкціонованого позбавлення людського життя. Але «злочинно вбити» (пַזַּר *ršh*), що міститься у Книзі Вихід 20:13, в Старому Заповіті^[10] майже завжди має конотацію незаконного позбавлення життя людини.

^[6] Іноді це називаються лексичним або семантичним аналізом.

^[7] «В уривках Вих. 20:13; Повт. 5:17 в Септуагінті правильно використовується слово *phoneuō*, яке, як і єврейське *rāṣaḥ*, стосується саме «злочинного вбивства», навмисного і незаконного позбавлення життя, а не більш загального слова «вбивство» (R. T. France, *The Gospel of Matthew*, NICNT [Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2007], с. 200).

^[8] Слова – цікава річ, адже вони розкривають історію та культуру народу. За даними Google Translate, існує 48 синонімів для українського слова «вбити». Проте, здається ні в українській, ні в російській мовах, немає двох слів, що чітко розрізняли б слова «вбити» та «злочинно вбити». Чому так сталося? Що в історико-культурному розвитку розмило відмінності між цими двома поняттями? Я запитав про це своїх студентів-магістрантів на заняттях із герменевтики в Одеській богословській семінарії, і вони припустили, що на культуру могло вплинути язичницьке мислення, що не розрізняє санкціоноване і несанкціоноване вбивство (травень 2023 р.).

^[9] Наприклад чекати на дорозі з наміром заподіяти комусь шкоду.

^[10] Уривок, який цитує Ісус у Мт. 5:21, повторюється у Повт. 5:17 та інших місцях Старого і Нового Заповітів.

Всі випадки вживання дієслова доконаного виду *ršh*, єврейського слова, що означає «злочинно вбити», за одним можливим винятком,^[11] подібні до того, як воно використовується в уривку Числа 35:16-21:^[12]

Однак, якщо хтось вдарить іншого залізним знаряддям так, що той помре, то він **убивця** [*ršh*], а **убивця** [*ršh*] неодмінно повинен **померти**! 17 Якщо ж ударить когось каменем, що був у руці, від якого *можна померти, і той помер, то він – убивця* [*ršh*]. **Убивця** [*ršh*] *неодмінно має померти*! 18 Або якщо ударить когось дерев'яним предметом, від удару якого *можна померти, і той помер, то він – убивця* [*ršh*]. **Убивця** [*ršh*] *неодмінно має померти*! 19 Кровний месник сам може **вбити убивцю** [*ršh*]. Де б він його не зустрів, він може його **вбити**. 20 Якщо ж він з ненависті штовхне його або кине щось на нього із засідки, так що той помре, 21 або в гніві вдарить його своєю рукою так, що той помре, *то той, хто вдарив, неодмінно має померти, бо він є убивцею* [*ršh*]. **Кровний месник може вбити убивцю** [*ršh*], *щойно його зустрине*.

У цих віршах слово *ršh* («вбити») чотири рази вживається у формі доконаного виду для позначення акту несанкціонованого вбивства, ще чотири рази слово *ršh* («убивця»)^[13] – у формі дієприкметника, щоб позначити того, хто вчинив несанкціоноване вбивство. Інші дієслова про вбивство в цих віршах виражають Божу кару для убивць. Отже, якщо «не вбивай злочинно» просто означає «не вбивай», то чому Бог неодноразово наказує Своєму народові карати убивць на смерть?

Значення синонімів певною мірою перетинаються.

[11] Єврейське дієслово פָּשַׁע «злочинно вбити» у всіх віршах, крім одного, має значення протиправного у відношенні до громади вбивства людини окремою особою (Вих. 20:13; Чис. 35:27; Втор. 4:42; 5:17; 22:26; 1 Цар. 21:19; Єр. 7:9; Ос. 4:2) (Ludwig Koehler, Walter Baumgartner, M. E. J. Richardson, and Johann Jakob Stamm, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* [Leiden: E.J. Brill, 1994-2000], 1283, далі HALOT). Єдиний можливий виняток – у Числах 35:30.

[12] Дієприкметникова форма (פָּשַׁע *ršh*) перекладається як «убивця», коли йдеться про навмисні дії (Чис. 35:16-21, 31; Втор. 22:26, а також Йова 24:14), і як «убійник», коли йдеться про ненавмисні дії (Чис. 35:6, 11, 25-28; Втор. 4:42; 19:3, 4, 6; Іс. 20:3, 5, 6) (HALOT, 1283).

[13] Від дієприкметникової форми *ršh*.

Ця проблема ускладнюється тим, що в українській мові немає слова-відповідника, яке б чітко розмежовувало поняття «вбивати злочинно» і «вбивати» у більш загальному значенні. Водночас таке розмежування проведено в старозаповітньому івриті, в Книзі Числа 35:16–21 (як і в уривках Бут. 9:6; Вих. 21:12; Лев. 24:16, 17; Чис. 35:31–33; Повт. 19:11–13). Тож, чи не варто нам також проводити це розмежування?

Ключ до розуміння полягає в тому, що в Старому Заповіті Бог санкціонує вбивство деяких людей, однак *ніколи* не дозволяє злочинне вбивство (*rsh*)^[14]. Єврейське дієслово *rsh* *ніколи* не використовується в Старому Заповіті для позначення ізраїльських воїнів, які вбивають ворожих вояків. Проте Бог засуджує як злочинне будь-яке *несанкціоноване*^[15] вбивство – навіть коли воно вчинене воїнами. Наприклад, Йоав (полководець царя Давида) був страчений за злочин вбивства^[16]. Також вбивцею (від дієслова *rsh*) називається цар Ахав за те, що забирав життя незаконно, неправедно, тобто без Божого дозволу. Він був воєначальником війська уповноваженого правом забирати життя. Але коли він забирає життя Навота використовуючи лжесвідків, яких найняла його нечестива дружина Єзавель, це відбувається без Божого дозволу. Бажання Ахава отримати виноградник Навота (1 Царів 21) призводить до вчинку, який Бог через пророка Іллію називає «злочинним убивством» (*rsh*) у 1 Царів 21:19. Отже, в Старому Заповіті не засуджується, а швидше вимагається лише вбивство з санкції Божого закону^[17].

АЛЕ ТАК БУЛО В СТАРОМУ ЗАПОВІТІ.

ЯК ЩОДО СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ НОВОГО ЗАПОВІТУ?

◆ Чи заперечує Ісус закони Старого Заповіту в уривку Євангелії від Матвія 5? Отже, якщо злочинне вбивство – це не просто позбавлення життя, але є *не* санкціонованою самочинною дією,^[18] виникають сумніви,

[14] З цієї та інших причин у багатьох країнах все ще застосовується смертна кара (найвища міра покарання) за вбивство.

[15] Без Божого дозволу (через закон та керівництво країни).

[16] Пор. 1 Царів 2:29–35. Йоав страчений не за свою військову службу, а за особисте вбивство без причини, тобто несанкціоноване Господом та державою. Довгу передісторію цього можна знайти в 2 Книзі Самуїла (пор. 2 Сам. 2–3, особливо 3:26–31; 8:26; 10:7–14; 11:1, 6, 20–25; і глави 12, 14, 17, 18, 19, особливо ст. 5 і далі; і 20:10 і далі). Давид розповідає Соломону про це, а також про те, що Йоав гідний смертної кари в 1 Царів 2:5 (використовуючи *hrg*, синонім *rsh*), і Соломон наказує Бенаю винести Йоаву смертний вирок (1 Царів 2:29, використовуючи дієслово *ʔzʔ* *pg*, що означає «вразити з наміром вбити»). Все тому, що Йоав пролив кров без вагомої причини, без схвалення царя чи закону.

[17] Наприклад, Бут. 9:6; Вих. 21:12; Лев. 24:16, 17; Чис. 35:16–21, 31–33; Втор. 19:11–13. Сюди ж можна віднести і багато інших уривків, пов'язаних з месником крові.

[18] Самочинно, на противагу санкціонованому або схваленому державою, тобто колективному рішенням.

що Ісус відкидає ці старозавітні норми. Крім того, в словах Ісуса: «Ви чули, що було стародавнім наказане. А Я вам кажу» в Матвія 5:21, Його метою було повалення не самого Старого Заповіту, але його *неправильних традицій* (або тлумачень).^[19] Своїми традиціями, єврейські лідери пом'якли Закон, перетворили його на щось, чого вони могли б дотримуватися. Однак метою Закону було показати гріховне серце людини та її потребу в Христі. Як людина, виконати Закон міг лише Ісус Христос. Це і є та Добра Новина, що ми проповідуємо.

Ісус наголошує, що вбивство походить від гніву на свого брата, до того ж не доповнюючи та не відкидаючи Старий Заповіт. Навпаки, Його слова подібні до Слова Божого у Повторенні Закону 19:11–12.

А коли хто буде ненавидіти свого ближнього, і буде чатувати на нього, і повстане на нього та й уб'є його, і той помре, і втече він до одного з тих міст, то пошлють старші його міста, і візьмуть його звідти, і дадуть його в руку месника крові, і він помре (переклад І. Огієнка).^[20]

Ісус є втіленим Богом. Він знає первинний задум кожного уривка Старого Заповіту. Так, у Матвія 5:21–22 Христос підкреслює істину, приглушене традицією твердження Старого Заповіту, що *вбивство* походить від гнівного, презирливого серця. Євреї за часів Ісуса часто дивилися на зовнішність людини, а не на її серце – так само як, на жаль, люди роблять і сьогодні. У проповіді на горі Ісус відкриває, що всі, зокрема і євреї, потребують Месії, Який врятує їх від їхніх гріхів.^[21] Але це суперечило тогочасним уявленням євреїв щонайменше у двох аспектах. По-перше, вони вважали, що заслуговують Божого прийняття вже через належність до єврейського народу.^[22] Згодом ми повернемося до цього пункту.^[23] По-друге, багато людей в аудиторії Ісуса очікували Месію, як полководця, що переможе *окупантів*, їхніх ворогів. Звичайно, в них були *зовнішні*

^[19] Пор. Jonathan Lunde, *Following Jesus, The Servant King: A Biblical Theology of Covenant Discipleship*, Biblical Theology for Life (Grand Rapid, MI: Zondervan, 2010), 30.

^[20] Розгляд старозавітних міст-притулків і месників крові виходить за межі цієї статті. Достатньо зауважити, що старозавітний закон передбачав надання захисту у містах притулку тим, хто ненавмисно чи випадково вбив іншу людину (що ми сьогодні називаємо «вбивством через необережність»; пор. Чис. 35:25) (пор. Чис. 35:6, 14; Повт. 4:41–42). До того ж Старий Заповіт уповноважує «месника крові», майже завжди це був член сім'ї вбитого, правом позбавляти життя вбивцю, навіть якщо він перебуває в місті-притулку (пор. Повт. 19:6, 12). Зауважте, що якщо вина вбивці справді доведена, старійшинам міста наказано сприяти меснику крові.

^[21] Їхній Месія-Спаситель прийшов найперше щоб врятувати їх від власних гріхів, а не від зовнішніх ворогів.

^[22] Або будучи дітьми Авраама, див. Івана 8:31–41.

^[23] Наприклад, див. нижче розгляд Пісні Ягве (Пісні Мойсея).

римські окупанти, однак існував більш згубний *внутрішній* окупант – гріх. Вони не розуміли, що їхньою першочерговою потребою був Месія, що переможе їхній гріх.^[24]

Пов'язуючи заборону *вбивства* із заборонаю на *гнів*, Ісус звертається до цього внутрішнього окупанта (гріха в серці). У цьому уривку не йдеться про те, чи повинні християни бути військовими, що може потребувати забирати людське життя з виправданих причин. Уривок Матвія 5:21-22 стосується кожного з нас. Мало хто з нас когось убивав (*rsh*) буквально. Тому, якщо буквально вбивство є нашою підставою, щоб вирішити, чи ми потребуємо Спасителя, можна подумати: «Ні, Він не потрібен». Така ідея пом'якшує закон і перетворює його на те, чого ми можемо дотримуватися за допомогою власних зусиль. Але всі ми проявляємо гнів до людей навколо, і це зазвичай виявляє проблему в нашому серці. Це слугує нагадуванням, що ми потребуємо Спасителя. Отже, в цьому уривку Ісус забороняє «особисту ворожнечу»,^[25] а не військову службу.

ОСОБИСТІ ЧИ КОЛЕКТИВНІ ДІЇ

◆ Як було розглянуто вище, СЗ розрізняє особисті та колективні випадки вбивства. Перші є незаконними, тоді як другі можуть бути законними. Але чи є такий самий поділ у Новому Заповіті? Чи розрізняє НЗ окрему особу, що бере справу у свої руки, вбиваючи когось,^[26] і Богом, що санкціонує

^[24] Так, Павло каже церкві в Римі майже тридцять років потому: «Тож нехай не панує гріх у смертельному вашому тілі». (Рим. 6:12). Отже, Ісус прийшов найперше, щоб звільнити нас (на хресті) від *внутрішнього* окупанта на ім'я гріх. Євреї не помилялися, очікуючи, що їхній Месія переможе зовнішніх (фізичних) ворогів. Вони просто помилилися з часом. Він прийде знову, щоб подолати (перемогти) Своїх ворогів (напр. Псалом 2; Фил. 2:9–11).

^[25] Д. А. Карсон погоджується з цим. «Отже, ми бачимо, що в обох цих випадках засуджується *особиста ворожнеча*» (D. A. Carson, *Jesus' Sermon on the Mount and His Confrontation with the World: An Exposition of Matthew 5-10* [Grand Rapids, MI: Baker Academic, 1999], 46). Повне пояснення Карсона див. там само, 42–46. Дехто стверджує, що Ісус пов'язує вбивство з ненавистю, що свідчить про те, що Він має на увазі не лише фізичне вбивство, але й вбивство особистості, наклепи та образи. Хоча це правда, Ісус не санкціонує таким чином особисте вбивство, але натомість розкриває джерело як фізичних, так і не буквальных вбивств: гріховне людське серце.

^[26] Мій колега Тімоті Мітчелл запитав мене: «Як в цю дискусію вписується особиста самооборона? Можна сказати, що війна в Україні також може перетинатися зі сферою самооборони. Особливо, якщо приватні громадяни беруть до рук зброю і борються проти російської агресії поза офіційною військовими структурами. Наприклад, слова Ісуса в Луки 22:36». Военний стан в Україні надає дозвіл на захист та навіть ліквідацію російських солдатів на території України (розмова з моїм українським адміністративним асистентом Ярославом Возняком, 22 травня 2023 року; див. Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>). Це узгоджується з колективно санкціонованим вбивством, про що буде сказано далі. Ісус у Луки 22:36 схвалює

державну інституцію вбивати злісних порушників закону? Так, я думаю, що Новий Заповіт вказує на таку різницю. Давайте подивимось спочатку на особисті дії.

Павло в Римлян 12:18 закликає віруючих: «Коли можливо, якщо це залежить від вас, живіть у мирі з усіма людьми!» Персонально, християни не мають бути агресорами. Павло ставить пряму умову: за можливості, коли ми можемо це робити, ми повинні жити в мирі з усіма людьми. Але зрозумілим є і підтекст уривка. Це *не* завжди можливо. Якби це Павло мав би на увазі інше, то не було б потреби підкреслювати цю умову: «коли можливо». Як для українців можливо мирно жити з росіянами, що приходять на їхню суверенну територію, щоб красти, гвалтувати та вбивати?

Однак, у вірші 19 Павло застерігає: Ніколи не мстїть за себе. Не берїть помсту у свої руки. Вірте, що Боже праведне невдоволення гріхами агресорів вирішить ситуацію набагато краще, ніж будь-які наші дії. Божий суд невідворотний. Його відплата завжди справедлива, в той час, як наша особиста помста агресорам не завжди є такою. Павло підтверджує це цитатою зі Старого Заповіту: «Мені помста належить, Я відплачу».

Це слова Бога з Повторення Закону 32:35, які часто називають Піснею Мойсея, або точніше Піснею Ягве.^[27] Вона займає більшу частину 32-го розділу Повторення Закону. Її ліричний літературний стиль може здатися чужим для нашого мислення. Але Пісня Ягве гарно пояснює нам, чому помста належить Господу. Тому ми повинні розглянути та зрозуміти цей уривок в його первинному контексті, щоб зрозуміти, як ого використав Павло у Римлян 12:19.

Контекст Повторення Закону 32:35

Пісня Ягве розкриває історію народів, які створив Бог, давши кожному з них землі (Повт. 32:4–8; пор. Дії 17:26). Але кожен народ звернувся до фальшивих богів, покинувши Склею (Повт. 32:30). Ягве, Склея, незрівнянний з їхніми фальшивими богами, що є лише оманливою ілюзією диявола, в яку повірили ханаанські народи (Повт. 32:31–34). Бог Сам відплатить за гріхи народів, чиї фальшиві боги не зможуть врятувати їх від Нього (Повт. 32:35–38). І Він радіє, що лише Він вбиває та оживляє

носіння зброї для самозахисту, хоча, швидше за все, Його основна метою було підготувати учнів до несприйняття Його світом, а не запропонувати їм придбати мечі для самозахисту (див. Darrell L. Bock, Luke: 9:51-24:53, vol. 2 [Grand Rapids: Baker, 1996], 1747). Було б перебільшенням сказати, що Ісус розлютився через те, що вони мали зброю, оскільки Він міг би багаторазово докорити їм за це (Joel V. Green, *The Gospel of Luke* [Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1997], 775).

[27] Або, можливо, навіть національним гімном Ізраїлю. Cf. Daniel I. Block, *How I Love Your Torah, O Lord!: Studies in the Book of Deuteronomy* (Eugene, OR: Cascade, 2011), 162 ff.

(Повт. 32:39). Бог закликає небеса радіти разом із Ним у Його справедливій помсті (Повт. 32:40–43).^[28]

Пісня розповідає ще більше. Бог обрав бути Склеюю особливо для одного народу – Ізраїлю (Повт. 32:9–14). Проте той покинув свою Склею (Повт. 32:15–21), чим викликав Божу праведну ревність. Тому Бог пообіцяв змусити ревнувати також і Ізраїль, прийнявши язичників (Повт. 32:21). Але це Божа обіцянка для далекого майбутнього (пор. Рим. 10:19). Бо в старозаповітному сьогоденні Бог не знищує непокірний Ізраїль, щоб навколишні язичницькі народи не подумали, що вони вищі за Бога Ізраїлю (Повт. 32:22–27; пор. Чис. 14:16). Навіть Ізраїль не зрозумів, що вони заволоділи Обіцяною землею завдяки Божій, а не власній силі (Повт. 32:28–30). Коли Ізраїль забуває свого Бога, відбувається розмивання межі між ним і Божими ворогами.^[29]

Тому помста (у Повт. 32:35) належить Богові, а не Ізраїлю. Це Божий праведний суд над народами, що ігнорують свого істинного Творця та заслуговують на вигнання з цієї землі. Помста належить Богу, тому що навіть Ізраїль не мав права приписувати собі заслуги в тому, що Бог зробить із народами. До того ж Бог вчинив би те саме навіть з Ізраїлем, якби той не йшов за Ним у вірності. Вигнання ханаанських народів виражало Божу праведну помсту. Це не варто розглядати як індивідуальні дії окремих ізраїльтян. Цитата Павла з Повторення Закону 32:35 в Римлян 12:19 відповідає такому погляду. Бог не санкціонував *особисту* вендету тоді, не санкціонує її для віруючих сьогодні.^[30] Бо тільки Бог має праведну відплату. Тож чи може бути виправданою будь-яка людська помста?

ЧИ ДОЗВОЛЕНА ДЕРЖАВНА ПОМСТА В НОВОМУ ЗАВІТІ?

◆ Повторення Закону 32:35 узгоджується з Римлян 12:19, що помста належить Богові, а не персонально людині. Тож навіщо питати, чи виправдовує Новий Заповіт *колективну*^[31] участь людей у Божій помсті *через дії уряду*, особливо в контексті Римлян 12:19? По-перше, для чого

[28] Ця тема «дня помсти і відплати ворогам Яхве ([у Втор. 32:]35; [зустрічається неодноразово] пор. Іс. 2:12; 34:8; 61:2)» (J. G. McConville, *Deuteronomy*, [Leicester, England; Downers Grove, IL: Apollos; Inter Varsity, 2002], 461).

[29] Див. McConville, *Deuteronomy*, 462.

[30] Таке мислення від першої особи справедливо призвело б до сумнівів (Втор. 7:13).

[31] Тімоті Мітчелл слушно зауважив, що ми повинні розрізняти колективний натовп від відповідної колективної, урядової монополії на насильство. Він справедливо зазначає, що «злочини можуть бути скоєні колективно (наприклад, священик, книжники та юдейські правителі змовилися стратити Ісуса)». На жаль, ми бачимо, що в наш час важко провести різницю між доброю етикою та етикою натовпу. Але, безумовно, це було важко зробити і в часи Павла, коли домінував римський уряд на чолі з молодим Нероном. Але саме це Павло, здається, і стверджує в Римлянам 13:1-4.

запитувати, чи можемо ми знайти цю концепцію в контексті Римлян 12:19? Тому що за роки вивчення того, як автори Нового Заповіту цитують Старий Заповіт, я виявив, що зазвичай, цитуючи конкретний уривок, вони також мають на увазі його ширший контекст. Ширший (історичний) контекст Повторення Закону 32:35 («мені помста належить») полягає в тому, що Ізраїль збирається увійти в Обітовану Землю, щоб вигнати з неї нечестивих окупантів і стати колективним зняряддям Божої помсти. Отже, вони колективно – як нація брали участь у Божій відплаті цим окупантам.^[32]

Отже, чи можемо ми знайти в Новому Заповіті підстави для колективної участі людей у Божій відплаті? Так. Ми знаходимо це одразу через шість віршів після уривка Римлян 12:19, в Римлян 13:4. Там Павло пише:

бо володар Божий слуга, тобі на добро. А як чиниш ти зло, то бійся, бо дарма він носить меч, він бо Божий слуга, месник у гніві злочинцеві!

Павло забороняє людині мститися за себе (*не мстїться самі μη ёαυτοϋς ёκδικουντες*) в Римлян 12:19. Але в Римлян 13:4 він санкціонує помсту для представників урядових структур. Це «месник (ёκδικος) у гніві злочинцеві».^[33] Крім того, в 12:19 Павло каже, що ми повинні залишати місце для Божого гніву, а в 13:4 він стверджує, що правляча влада виражає Божий гнів проти кривдників. Павло розрізняє особисті акти помсти, які він забороняє (12:19), та публічно санкціоновані, які схвалює (13:4) через встановлену Богом владу в уряді.^[34] Отже, у Старому Заповіті ми бачимо різницю між позбавленням життя злочинним вбивством (проти невинних жертв) та через смертну кару (проти винних убивць) або як захист нації. А в Новому Заповіті ми бачимо різницю між особистими актами вбивства (через гнів або особисту помсту) та санкціонованим урядом захистом від кривдників. Але чи охоплює це національну оборону, наприклад, коли армія забирає життя агресивних імперіалістичних комбатантів?

^[32] У книзі Второзаконня Бог неодноразово закликав колективний Ізраїль бути Його зняряддям очищення від народів-окупантів. Бог вказує, що Він використовує Ізраїль для Своїх цілей, схожим чином ніби людина, що орудує мечем, (напр., Втор. 2:26-37, особливо в. 33, 36; 3:1-22, особливо в. 18, 20, 22; 6:23; 7:1-2, 19-20, 22-24; 19:1; 20:1-2; та ін.). Подібна мова використовується і в книзі Ісуса Навина. Чому ж тоді Бог говорить, що Ізраїль сприйме цю дію як свою власну? Забудькуватість? Гордість? Брак очей, щоб бачити? Чому ми забуваємо, що Бог говорить, що Він буде робити в нас і з нами?

^[33] У 12:19 Павло використовує дієприкметник від дієслова ёκδικёω, а в 13:4 – спільнокореневий до дієслова іменник ёκδικος.

^[34] Очевидно, що це складне питання. Детальніше про взаємовідносини між владою в Церкві та державі. Див. Jonathan Leeman, "The Relationship of Church and State." The Gospel Coalition. Accessed April 28, 2023. <https://www.thegospelcoalition.org/essay/the-relationship-of-church-and-state/>.

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЯК ПРОЯВ КОЛЕКТИВНОЇ ПОМСТИ

◆ У безпосередньому контексті уривка Рим. 13:4 Павло каже про урядовців, що діють від імені громадян в межах своєї країни. Наприклад, якщо сусід члена церкви в Римі намагався нашкодити йому, римський солдат міг прийти на допомогу, щоб зупинити порушника закону (або забезпечити дотримання законів, якщо шкоди було вже завдано). Але Рим. 13:4 також можна застосувати до захисту народу. За часів Павла римські військові значною мірою займалися патрулюванням в імперії, зокрема і в Палестині. Це був не тільки захист імперії зсередини, але і з-зовні від зовнішніх агресорів.^[35]

Ми можемо негативно ставитися до римської армії, тому що вона окупувала Ізраїль і зруйнувала Єрусалим у 70 р. н.е.^[36] Але поміркуйте. По-перше, Павло отримав римський захист від єврейських неприятели. Це згадується не один раз, а тричі в книзі Дій 17, 19 і 23.^[37] По-друге, *Pax Romana* уможливив існування загальновідомої мови та гарних доріг, що сприяло поширенню Євангелія та заснуванню церков. *Pax Romana* також поширювався на римську армію, що захищала землю від агресивних загарбників.^[38] Тому і в наш час християни можуть справедливо бачити

^[35] «Спочатку в новому регіоні потрібно було розмістити гарнізон щоб запобігти повстанню. Згодом чисельність військ могла залежати від необхідності забезпечення охорони порядку серед населення та захистити його ресурсів від бандитизму чи зовнішньої загрози». (David Kennedy, "Roman Army," ed. David Noel Freedman, *The Anchor Yale Bible Dictionary* [New York: Doubleday, 1992], 793).

^[36] Серед інших подій, наприклад, знову під час повстання Бар-Кохби у 136 році н.е. Більшість пошукових запитів «римська війна» видає поняття «єврейсько-римська війна».

^[37] "Paul between Jewish Hostility and Roman Protection (23:1-35). Які війни римлян насправді захищали християн? Втретє за кілька розділів Лука протиставляє ворожість юдеїв захисту римлян. Два попередні приклади були частиною одного епізоду, де Павло зазнав нападу єрусалимського натовпу і захищався від нього; як в діаспорі (17:5-8 і 19:23-41), так і в Єрусалимі. Але за наполяганням римлян (22:30) наступним етапом, природно, мало стати протистояння Павла та його супротивників на слуханні ради єврейських лідерів під головуванням первосвященника. Там, за сподіваннями трибуна (22:30; 23:28), мало вирішитися питання, чи діяв Павло від імені свого народу чи проти нього» (James D. G. Dunn, *The Acts of the Apostles* [Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2016], 300).

^[38] «*Pax romana*», або «Римський мир», позначає період, що розпочався у 27 році до н.е. з приходом до влади Августа Цезаря, котрий поклав край громадянським війнам у Римі та закінчився зі смертю імператора Марка Аврелія у 180 році н.е. Ця епоха, хоч і не обійшлася без збройних конфліктів, була епохою незвичайної політичної стабільності та культурних здобутків. Немає сумнівів, що християнська церква ключовим чином відчула переваги *pax romana*, оскільки апостоли, місіонери та їхні листи могли швидко і легко пересуватися Римською імперією» (Nathan P. Feldmeth, *Pocket Dictionary of Church History: Over 300 Terms Clearly and Concisely Defined*, The IVP Pocket Reference Series [Downers Grove, IL: IVP Academic, 2008], 120). У приватній розмові Мітчелл

державну владу як формацію, що містить армію, яка захищає її кордони від вторгнення злочинців.^[39]

АЛЕ ЧИ ПОВИННІ ХРИСТИЯНИ БРАТИ УЧАСТЬ?

◆ Тому Павло стверджує, що Бог уповноважує уряд володіти мечем як колективним зняряддям Божого гніву на злочинців, що передбачає і захист національних кордонів. Але чи повинні християни брати участь у ролі Божого колективного інструмента (меча)? Пацифісти відповідають: «Ні!». Вони наполягають, що ні Ісус, ні автори Нового Заповіту не могли уявити собі солдата-християнина.^[40] Вони стверджують це, незважаючи

також зазначив, що «добре відомими є дії пізньої Римської республіки проти піратства, наприклад, дії Помпея».

[39] Я видозмінив свій попередній висновок у цьому параграфі через наступну особисту розмову з Майком Рудольфом. «Я згоден, що уривок Римлянам 13:4 можна (і, можливо іноді в крайньому разі, потрібно) застосовувати до охорони зовнішнього правопорядку, але що саме ви маєте на увазі під поняттям «охорона зовнішнього правопорядку»? І що може виправдати або, навпаки, вимагати таких дій? Оборона, як це, на мою думку, виправдано робить Україна, значно відрізняється від «охорони правопорядку», про яку спішать заявити багато політичних лідерів на Заході. Саме тут це питання може бути дуже розмитим! З нашої точки зору, ми можемо озирнутися назад і вказати на *Pax Romana* та, можливо, також на Божий суд над євреями, щоб пояснити римське панування над Ізраїлем, але більшість євреїв першого століття цілком очевидно розглядали Рим як античний еквівалент Москви 21-го століття. З іншого боку, сам Путін стверджує, що він є рукою Божого гніву на злий Захід. Хоча ми, очевидно, і я думаю, правильно, відкидаємо таке твердження, роблячи це, ми починаємо звучати підозріло схоже на плач Авакума. (Особисто я не став би зараз проводити такий зв'язок, але позиція молитви та самопізнання, як у Авакума, завжди виправдана). Підсумовуючи, поширення ілюстрації правоохоронних органів на «охорону зовнішнього правопорядку» породжує уявлення та питання, за межами того, що ви, ймовірно, маєте на увазі. Фраза «охорона зовнішнього правопорядку» має занадто багато історичного підтексту та негативної конотації. Я б запропонував спочатку зробити невеликий логічний крок – зобов'язати уряд захищати свій народ від зовнішньої агресії». Тімоті Мітчелл: «Я б погодився з цими спостереженнями... особливо якщо врахувати, наскільки, за свідченнями Йосипа Флавія та Філона, жорстоким був Пилат. Однак, саме Пилат публічно оголосив про невинність Ісуса. Крім того, можна сказати, що єврейські лідери експлуатували власний народ (наприклад, жорстокість Іродів, які були в союзі зі священницькою правлячою верхівкою, тощо). Тож навіть у цих прикладах, хоча Рим може розглядатися як агресор і окупант, він був у певному сенсі перевіркою на експлуатацію місцевих лідерів. Сам Йосип Флавій вважав єврейське повстання приреченим та безглуздим. Інший приклад – кумранська громада, яка вважала священницький та правлячий клас Єрусалиму корумпованим та переселилася в пустелю щоб дистанціюватися від нього. Так чи інакше, очевидно, що Рим діяв (без їхнього відома) як Боже зняряддя для суду над Ізраїлем (тобто, зруйнування Храму).

[40] Див. Werntz, "A Nonviolence View: Christian Pacifism" in *War, Peace, and Violence*, 78.

на те, що Ісус хвалить віру римського сотника (Луки 7:1–9), і навіть попри те, що Іван Хреститель ніколи не каже римським воїнам залишити свою діяльність, коли вони запитують, що їм робити, аби принести добрий плід (Луки 3:14).^[41]

Міркування пацифістів, чому християни не можуть ставати солдатами (або що вони повинні залишити цю професію, коли стають віруючими), ґрунтуються на їхньому переконанні, що християни не повинні відокремлювати своє приватне життя від суспільного.^[42] Вони стверджують, що якщо християни не можуть вбивати як приватні особи, то вони також не повинні вбивати колективно (суспільно).

Але як ми вже показали, це розмиває відмінності між вбивством і злочинним убивством (так само як і між самообороною і захистом вразливих груп від загрози)^[43]. Це також послаблює відмінність між приватною і колективною помстою в Старому Заповіті, яку Павло стверджує в Римлянам 12:19 і 13:4.

Пацифісти стверджують, що ми повинні відображати Ісуса, який ніколи б не вбив. Натомість Він прийшов, щоб померти. Це правда, і з цим погоджуються всі християни. Послідовникам Ісуса не було сенсу намагатися зупинити Його смерть^[44]. Однак одного дня він вб'є (хоч це і не буде

^[41] Крім того, не зважаючи на військову професію побожною (благочестивою) людиною вважався римський, італійський сотник Корнилій (Дії 10:1-2; пор. 10:22). Корнилій і вся його родина були готові «Почути все те, що Господь наказав був тобі [Петру]» (10:33б). Водночас Петро нічого не говорить про необхідність Корнилію залишити свою військову службу після навернення (Дії 10:34-11:18).

^[42] Напр., там само, 79-80.

^[43] Доповненню в дужках завдячую Тімоті Мітчеллу.

^[44] Пацифісти справедливо вказують на уривок Матвія 26:52. Ісус повинен померти за увесь світ. Цьому не може перешкодити ніхто, особливо Його учень! Тому слова «Всі, хто візьме меча, від меча і загинуть.» (ὑαροι λαβόντες μάχαίραν ἐν μάχαίρη ἀπολοῦνται) не може слугувати аргументом на користь пацифізму у всіх контекстах, лише конкретно в цьому контексті спроби завадити Ісусу піти на хрест.

Карсон пише: «Дехто сприймає відповідь Ісуса – «бо всі, хто візьме меча, від меча і загинуть.» (52 в.) – як заклик до пацифізму, тоді як інші зауважують, що Ісус сказав Петрові покласти меч «на місце», а не викинути його. Обидва погляди просять текст відповісти на питання, до якого той не має безпосереднього відношення. Найменше, що ми можемо сказати, це те, що *насилство для захисту Христа* є абсолютно невиправданим; безумовно, 52 вірш відокремлює Ісуса від зелотів.

[Франс додає:] «Чи можуть ці слова ... бути взяті за основу для всебічного пацифізму, буде залежати від ширшої оцінки відповідного біблійного матеріалу. Але як і загальновідоме спостереження (див. Об. 13:10) про тенденцію насильства повертатися до тих, хто його чинить, афоризм Ісуса відображає загальний досвід, навіть якщо не кожен історичний приклад відповідає цій закономірності» (D. A. Carson, “Matthew,” in *The Expositor's Bible Commentary: Matthew*–

злочинним убивством). Бо Агнець Божий є також Левом із коліна Юди.

У Новому Заповіті держава, навіть Римська імперія, не тримала меча даремно (Рим. 13:4). Проте пацифісти припускають, що «тримати меч» не обов'язково означає смертоносну силу. Це правда. Ця фраза може означати, що меч є стримуючим фактором для порушення закону. Але «тримання меча» є стримуючим фактором, бо може призвести до застосування смертоносної сили проти порушників закону, як це часто і було.^[45] Якщо те, що Рим – окупаційна влада, не носив меча надаремно, було істинним тоді, то хіба це не справедливо і для української армії сьогодні?^[46]

Mark [Revised Edition], ed. Tremper Longman III and David E. Garland, vol. 9 [Grand Rapids, MI: Zondervan, 2010], 613). Франс в іншому місці свого коментаря, здається, дотримується протилежної точки зору, ніж Карсон (France, *The Gospel of Matthew*, 1013). Однак Карсон вказує, що Франс визнає, що уривок Мт. 26:52 сам по собі не є аргументом на користь пацифізму. Але як бути з Об'явл. 13:10, що цитує Єр. 15:2; 43:11? Це спочатку збиває з пантелику, тому що в контексті Єремії євреям було сказано, що вони потраплять в полон або будуть вбиті мечем через їх непослух. Але в Об'явл. 13:10б йдеться про довготерпіння та віру святих, а не грішників. Проте Біл справедливо зазначає, що в Об'явленні «тюремне ув'язнення і найвища міра покарання не належать до тих бід, що прийдуть на невіруючих, а тільки на християн (про таке покарання йдеться в 1:9; 2:10; 6:9; 11:7; 12:11; 17:6; 19:2; 20:4, хоча ці вірші є образними)» (G. K. Beale, *The Book of Revelation: A Commentary on the Greek Text*. New International Greek Testament Commentary [Grand Rapids, MI; Carlisle, Cumbria: Eerdmans; Paternoster, 1999], 705).

Тим не менш, визначення історичного референта уривка Об. 13:10 залишається складним завданням. Чи повинно те, що станеться з віруючими в останні дні, бути моделлю їхнього щоденного спільного життя, як частини нації, а не індивідуального, коли вони будуть відокремлені від решти населення країни для переслідування?

[45] Це зрозуміло з використання терміну «меч» (οὐδ'ἄρεικῆ τὴν μάχαιρα φορεῖ) в усій Біблії. Грецьке слово «меч» (μάχαιρα) неодноразово вживається в LXX, як правило, в значенні смерті або загрози смерті (напр., Суд. 9:54; 2 Сам. 2:16; 15:4; 18:8; 20:10; 23:10; 2 Цар. 18:28; 19:37; 2 Хр. 21:12; 23:14, 21; 29:9; Йова 1:15, 17). Навіть у переносному значенні цей термін все одно означає смерть (напр., Пс. 56:3; Прип. 5:4; 12:18; 25:18; 30:14).

[46] Але що, якщо ми застосуємо це до росіян? Що має робити російський християнин, просто «усміхнутися та змиритися», тобто вступити в армію РФ і воювати проти України? Відповідь, звичайно ж, ні. Цілі вторгнення РФ в Україну є несправедливими, тому російський християнин повинен робити все можливе, щоб відмовити владу від їхніх поганих цілей і/або все можливе, щоб утриматись від участі в несправедливій війні.

Війни справедливі тоді, коли країна прагне захистити себе і своє населення від геноциду і знищення, від «стирання». Див. Звернення українських євангельських християн до російських євангельських християн <https://www.facebook.com/ethos.org.ua>, «Звернення представників українських євангельських богословських закладів освіти з приводу війни Російської Федерації проти України». *ETHOS* (блог). Доступ 29 квітня 2023 року. <https://www.ethos.org.ua/en/appeal-of-the-representatives-of-ukrainian-evangelical-theological-educational-institutions-regarding-the-war-of-the-russian-federation-against-ukraine/>. Пізніше

Деякі пацифісти погоджуються з тим, що уряд має таку відповідальність, але християни не повинні брати в цьому участі. Тому державні органи, разом з поліцією, прикордонниками і солдатами, називаються Божими слугами для Божої помсти, але як стверджують пацифісти, християни не повинні бути Божими слугами в такому значенні. Лише невірні. Чому? Можна навести багато причин.^[47] Для пацифістів головна з них – те, що Ісус не став би солдатом, не вбивав би та не заохочував би до цього християн. Проте «пацифістам доводиться заперечити слова Ісуса в Луки 22:36».^[48]

Як християни можуть проголошувати Євангелію, любити ближнього, як самого себе, і водночас воювати? Ми вважаємо, що вже дали біблійні відповіді на це питання. Але додамо (коротко), що християни можуть боротися колективно – краще сказати захищатися – проти того, хто намагається вбити нашого ближнього. І християни можуть намагатися зупинити агресора з застосуванням необхідної (іноді смертельної) сили. Зупинити агресора слугує на користь йому самому, через гріх агресора проти Бога, навіть якщо він цього не усвідомлює.^[49]

Хіба віддати своє життя за інших не є найвищою формою любові (Рим. 5:7)? Хіба захист беззахисних не є благородним учинком любові та турботи? Християни повинні залишатися в мирі з усіма, наскільки це можливо. Але якщо наш уряд закликає до колективного захисту нації від агресора-терориста (що вбиває літніх людей, жінок і дітей та депортує інших), для багатьох християн це призводить до неможливості залишатися в мирі.

Ми вважаємо, що існує чітка відмінність між такою справедливою війною і війною імперіалістичного агресора, що прагне стерти з лиця землі народ чи націю. Але пацифісти часто не бачать цих відмінностей, бо наша відплата в кращому разі є недосконалою.

версію можна знайти за посиланням <https://eit-edu.info/appeal-2022-breaking-through-the-sound-of-air-raid-sirens/>. Для прийняття рішень щодо справедливої війни див. J. Daryl Charles and Timothy J. Demy. *War, Peace, and Christianity: Questions and Answers from a Just-War Perspective* (Wheaton, IL: Crossway, 2010), особливо розділи 104, 28, 37, 44, та 58.

^[47] У Старому Заповіті присутні приклади, коли воїни ставали нечистими після війни. Давид був людиною крові, тому йому не отримав дозволу збудувати храм. Римська армія очікувала від солдатів поклоніння імператору. В середньовіччі існували уявлення про те, що солдати стають нечистими на війні та протягом певного періоду не можуть приймати причастя. Але це все другорядні причини. Їх детальний розгляд виходить за рамки цієї статті. Багато з них стосуються не лише біблійно-богословських, але й історичних та культурних питань, що доречно розглянути на курсах програми МББ Київської богословської семінарії.

^[48] Тімоті Мітчелл.

^[49] Пор. Пс. 83:16-18.

НЕДОСКОНАЛА ВІДПЛАТА КРИВДНИКАМ ДО ПРИХОДУ ХРИСТА

◆ Уряд – це Божий слуга, який не даремно «носить» меч, джавелін, танк, систему ППО чи F-16. Уряд має бути Божим слугою для блага свого народу. Проте він не може досконало проявити Божу відплату, так як це колись зробить Господь (напр., Об'явл. 6:10; 19:2; пор. Іс. 60:12; Йоїл 3:21). Подібно до того, як Ізраїль був обраним, проте недосконалим знаряддям помсти нечестивим окупантам Ханаану, так і сьогоднішня влада є обраним, хоч і недосконалим знаряддям відплати нечестивим загарбникам і окупантам. Обидва «колективні учасники» (Ізраїль та уряд сьогодні) були/є нечестивими та негідними бути інструментом Божої помсти. Бог знав, що Ізраїль недостойний брати колективну участь у Його відплаті. Це безумовно було справедливим і стосовно Риму, і лідерів будь-якої країни. Знаряддя Божої помсти самі заслуговують на таке ж ставлення до себе через власне зло. Бог знає це. Він вже говорив про це Ізраїлю в Писні Ягве тисячі років тому.^[50]

Це стосувалося не лише Ізраїлю перед входженням в Обіцяну Землю. Це було також справедливо і стосовно вавилонян за часів пророка Авакума і для римлян за часів Павла. Тим не менш, Бог використовував ці негідні знаряддя для здійснення Своєї відплати.^[51] І тому ми, як зазначалося вище, повинні завжди шукати розуміння роль, яку в конфлікті відіграємо ми та всі відповідні сторони: Божого (негідного) знаряддя гніву або справедливого об'єкта Божого гніву; невинного пригнобленого, звільненого рукою Божою, або нечестивого бунтівника, справедливо нею засудженого.^[52]

Що ж має робити Бог? Хоча сьогодні Він виражає Свій гнів іншими способами, окрім як через використання недосконалих урядів,^[53] якби Бог відплачував нечестивцям по заслугах та справедливості, ніхто б не залишився живим. Якщо ж Він виражає свій гнів на одних людей використовуючи інших, то останні можуть прийти до хибного висновку, що вони

[50] Він сказав їм про це у Втор. 32, не кажучи вже про багато разів до і після того (наприклад, Вих. 32-34; Втор. 30). Це стосується й інших народів, яких Бог використовував як знаряддя Свого гніву, коли карав Ізраїль за його гріховність (наприклад, книга Авакума).

[51] Хіба це не було справедливо і для євреїв часів Ісуса, що вони не гідні бути колективним знаряддям Його помсти? Так у своїй Нагірній проповіді, Ісус говорив євреям першого століття те ж саме: що вони не гідні бути знаряддям Божої справедливої помсти народам (у їхньому випадку – римлянам). Вони потребували Ісуса як свого Спасителя, своєї Скелі, на якій вони могли б збудувати своє життя (Мт. 7:24-25; пор. Втор. 32:15).

[52] Це дещо видозмінене речення мого колеги по програмі МББ Київської богословської семінарії, Майкла Рудольфа.

[53] Напр. Рим. 1:18-32.

позбавлені гріха та самі є власною Скелею. Але чи означає це, що останніх днів Бог повинен просто закрити на це очі? Ні, протягом століть Він виражає Свій праведний гнів різними провіденційними способами, в тому числі і використовуючи уряди.

Це може розчарувати декого з нас, хто сподівається на повернення Бога в день Господній. Але наше розчарування не скасовує нашої здатності розрізнити необхідну роль навіть недосконалих проявів Божої помсти в сьогоденні.

Так само як ми можемо відрізнити строгу дисципліну в сім'ї від побиття дітей, схожим чином ми можемо розрізнити належне стримування і покарання від свавілля поліції, а також обмежену, законну військову силу від тотальної війни та катувань.^[54]

РЕАЛЬНОСТЬ «ВЖЕ, АЛЕ ЩЕ НІ»

◆ Існують чіткі аргументи на користь того, що в епоху Нового Завіту уряди мають право вести справедливу війну для захисту своїх громадян, особливо тих, хто беззахисний перед агресором, що вчиняє геноцид. Існує також аргумент на користь того, що християни повинні підтримувати захист нації від народів-агресорів, що прагнуть вкрасти, вбити та знищити їхню батьківщину, їхніх дітей та культуру. Це не є досконалим вираженням Божої відплати. Для її сповнення повинні очікувати остаточної Божої помсти.

Деякі уривки з Писання забороняють індивідуальну помсту, тоді як інші призначають її втілення урядовим структурам.^[55] Божя помста має аспекти виконання «вже» сьогодні, але ми очікуємо Його остаточних аспектів що «ще не» сповнені. Ми вже справедливо бажаємо повного відшкодування в Божій досконалості, але воно ще не настало. Тому ми і страждаємо в цьому світі. Навіть пацифіст М. Верц вважає, що «жоден погляд на християнство та війну [навіть підхід ненасильства] не може запропонувати повного вирішення проблеми страждань невинних».^[56]

Правопорушники повинні бути змушені понести відплату за скоєні ними злочини. Відплата в таких випадках є справедливою і правильною.

^[54] Patterson, "A Just War Response," в книзі *War, Peace, and Violence*, 93. Пацифісти можуть запитати, чи не відстоюємо ми моральну концепцію «око за око» для християн (Лев. 24:19б), і чи не відкидає це Ісус у Мт. 5:38. Розгляд цього питання виходить за рамки цієї статті, але для початку див. David A. Dorsey, "The Law of Moses and the Christian: A Compromise." *JETS* 34, № 3 (Вересень 1991): 321–34; та Charles and Demy. *War, Peace, and Christianity*, розділ 4.

^[55] Це не означає, що християни також завжди підтримували римське панування! Пор. *War, Peace, and Christianity*, розділ 104. Також, уряди можуть заохочувати людей до самозахисту.

^[56] Werntz, "A Nonviolence View: Christian Pacifism," в книзі *War, Peace, and Violence*, 85.

. Коли людину або групу людей серйозно скривдили, ми справедливо бажаємо не лише захисту, але й виправданої відплати. Але ми відчуваємо, що відплата в цьому житті не завжди є справедливою.^[57] Наприклад, якщо вбито близьку людину, то ніякі фінансові виплати, ув'язнення (чи навіть смертна кара) не повернуть її назад. Отже, ми стикаємося з бажанням «вже» [почуттям справедливості] повної відплати та відшкодування, але усвідомлюємо, що досконалий день Божої розплати «ще не» настав тут у повній мірі.

Ми стикаємося з конфліктом. Як християни ми вже є новим творінням у Христі (2 Кор. 5:17). Ми вже є частиною нового царства з його новим Царем, Ісусом. Він, а не кесар, є нашим Господом та Спасителем світу. Ми сподіваємося, що цей Господь принесе виправдання, відновлення і відплату у Свій час – і Він це зробить. Любов нашого Спасителя до Другого прищеза містить і любов до Його досконалої відплати, що ми також заслужили б, якби не були покриті Його дорогоцінною кров'ю. З іншого боку, ми все ще живемо в цьому світі, і ми повинні підкорятися владі, незважаючи на її недосконалість. Бо вона є рукою Господа, яка виражає Його помсту лиходіям, в тому числі й народам-агресорам.

БІБЛІОГРАФІЯ

- “ЗАКОН УКРАЇНИ Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України”. Верховна Рада України. Accessed April 28, 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>
- “Appeal of the Representatives of Ukrainian Evangelical Theological Educational Institutions Regarding the War of the Russian Federation against Ukraine.” ETHOS (blog). Accessed April 29, 2023. <https://www.ethos.org.ua/en/appeal-of-the-representatives-of-ukrainian-evangelical-theological-educational-institutions-regarding-the-war-of-the-russian-federation-against-ukraine/>.
- Beale, G. K. *The Book of Revelation: A Commentary on the Greek Text. New International Greek Testament Commentary*. Grand Rapids, MI; Carlisle, Cumbria: Eerdmans; Paternoster, 1999.
- Block, Daniel I. *How I Love Your Torah, O Lord!: Studies in the Book of Deuteronomy*. Eugene, OR: Cascade, 2011.
- Bock, Darrell L. *Luke: 9:51-24:53*, vol. 2. Grand Rapids, MI: Baker, 1996.
- Carson, D. A. “Matthew” in *The Expositor’s Bible Commentary: Matthew–Mark*, Second Edition, edited by Tremper Longman III and David E. Garland, Grand Rapids, MI: Zondervan, 2010.
- Carson, D. A. *Jesus’ Sermon on the Mount and His Confrontation with the World: An Exposition of Matthew 5–10*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 1999.
- Charles, J. D. and Demy, T. J. *War, Peace, and Christianity: Questions and Answers from a Just-War Perspective*. Wheaton, IL: Crossway, 2010.
- Copan, Paul, ed. *War, Peace, and Violence: Four Christian Views*. Spectrum

^[57] Ми хочемо жити в цьому світі, виконувати роботу та місію, до якої нас покликав Бог, без усього цього непотрібного і безглузкого руйнування, болю і смерті.

- Multiview Books. Downers Grove, IL: IVP Academic, 2022.
- Daryl, Charles J. and Timothy J. Demy. *War, Peace, and Christianity: Questions and Answers from a Just-War Perspective*. Wheaton, IL: Crossway, 2010.
- Dorsey, David A. "The Law of Moses and the Christian: A Compromise." *JETS* 34, no. 3 (September 1991): 321–34.
- Feldmeth, Nathan P. *Pocket Dictionary of Church History: Over 300 Terms Clearly and Concisely Defined*. The IVP Pocket Reference Series. Downers Grove, IL: IVP Academic, 2008.
- France, R. T. *The Gospel of Matthew*, NICNT. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2007.
- Green, Joel B. *The Gospel of Luke*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1997.
- James D. G. Dunn, *The Acts of the Apostles*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2016.
- Kennedy, David and Freedman, David Noel, eds. "Roman Army" in *The Anchor Yale Bible Dictionary*. New York: Doubleday, 1992.
- Koehler, Ludwig, Baumgartner, Walter, Richardson, M. E. J. and Stamm, Johann Jakob, eds. *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Leiden: E.J. Brill, 1994–2000.